

Oponentský posudek disertační práce

Vysoká škola: UK - ETF

Název práce: MÝTUS JAKO PSYCHOLOGICKÝ FENOMÉN A JEHO VÝZNAM PRO MODERNÍHO ČLOVĚKA Z POHLEDU C. G. JUNGA

Doktorand: Tomáš Najbrt

Předložená práce Tomáše Najbrta tematicky navazuje na jeho magisterskou práci z roku 2008, nazvanou „Význam mýtu pro moderního člověka.“ Chápu, že některé výroky je obtížné prokázat, stejně tak i autorství či zásluhu na čemkoliv vysledovat až k primárnímu zdroji, přesto uvádím nedostatky a nepřesnosti v textu, které by měly být pro případnou publikaci opraveny:

1. Kapitoly nejsou číslovány, velmi by to prospělo orientaci.
2. Strana 5 – člověku místo člověk
3. Strana 9 – „nebyly žádnou patologií“ – platí až na období dlouhodobé psychózy, při které vznikla unikátní Černá kniha, z níž potom vytvořil knihu Červenou [1]. Snad by stálo za to zmínit, že v knize uvedený podrobný popis psychotického stavu je unikátní a k podobnému experimentu dnes v západním světě (alespoň oficiálně) nemůže dojít. V současné době by byl Jungův postup označen za *non lege artis* a stál by ho licenci. Záchyt psychotického stavu s pozitivní produkcí je podle vodítek třeba medikovat (blokovat D-2 dopaminový receptor) a tím produkci redukovat či eliminovat. I dnes se najdou lidé, kteří tvrdí, že blokováním se zabrání systému v nalezení nové rovnováhy a že (netoxická) psychóza je pouhým příznakem přechodového stavu. Platí to samozřejmě pouze v případech, kdy nový rovnovážný stav existuje, tj. je zachována stabilizační funkce. U některých osob by vedl k jakémusi překročení bodu zvratu a následnému „utopení v nevědomí.“
4. Strana 11 – psychiatrie v průběhu času v sobě zahrnovala mnohé, obávám se, že duchovní ale nikdy.
5. Strana 19 – klinická psychologie s výrazem „nevědomí“ v jungovském slova smyslu nepracuje. Omezuje se na „podvědomí“ či „nevědomé zpracování“ a v současné době je spíše redukována na psychometrii.
6. Odkaz 311 - druhá část odkazu je redundantní, popsany příběh se *in extenso* vyskytuje v předchozím textu.

Autor na třetí straně uvádí záměr práce, formulovaný jako spojení tří oblastí – mýtu, psychologie člověka a osobnosti C. G. Junga do jedné práce a přehledné zhodnocení a porovnání jejich zásadních výpovědí stojících vedle sebe. Cíl práce je uveden na straně 41 takto: „...zhodnotit mýtus v rámci religionistiky zejména z psychologického hlediska pohledem C. G. Junga.“

Přes velkou snahu se mi v textu podařilo nalézt první definici „moderního člověka“ až na straně 113, což je při mé vrozené i pěstované netrpělivosti poměrně pozdě. Definici považuji za klíčovou, zejména ve dvacátých letech jednadvacátého století, charakteristických mj. zmatením pojmů spojených s modernitou. Lze těžko očekávat

jinou, než výčtovou definici, ta by nicméně měla být doplněna definicí člověka nemoderního. A to lépe, než pouhými antonymy. Jde-li o původní Jungem užívaný výraz a tím i jeho definici, je třeba tento fakt patřičně uvést [2]. Tamtéž je poprvé uveden výraz „bytotné Já“ bez dalšího komentáře, což vzhledem k významu konceptu *Das Selbst* pro celou analytickou psychologii považuji za chybu. Autor ale správně obrazně zvedá obočí nad sebepojetím „moderního“ západního člověka ekologicko-pro-choice-inkluzivního typu fluidní pohlavní identity, který se cítí být majitelem jediné pravdy se stejnou pýchou, jako českoslovenští komunisté po puči v osmačtyřicátém, před nimi národní socialisté roku třiatřicátého, bolševici roku osmnáctého a tak dále až k mytické jabloni.

Jak vyplývá z požadavků na vědeckou práci, místa, ve kterých se vyskytuje tvrzení, je třeba doplnit relevantní citací či závěrem vlastního experimentu [3]. Tvrzení, které citaci postrádá, se vyskytuje již na straně 3: „Symboly, mýty a rituály odhalují mezní stavy člověka...“ Tento nedostatek se ale objevuje pouze na samém začátku práce, dále je již citováno správně a autor následně pracuje s velmi rozsáhlým počtem relevantních literárních zdrojů.

Zatímco duchovní člověk nemusí souhlasit s Peripatetickým axiomem (*Nihil est in intellectu...*), neboť za zdroj části informací ve svém vědomí považuje extrasensorické vnímání, výrok v posledním odstavci na straně 4: „Právě pomezí psychologie člověka a náboženství nabízí možnost interakce mýtů...“ vyvolává otázku, zda je možné, či zda má smysl oddělovat psychologii a náboženství u obecné populace, či zda je text na uvedené straně exkluzivně určen „duchovně živým“ čtenářům.

S doktorandem lze rozhodně souhlasit, že leitmotivem Jungova bádání, zejména v pozdním období jeho života, bylo hledání celosti a rovnováhy. Autor dále používá Jungova slova o problému metakognice a metanálady, která je pověstným nepřekročitelným stínem, jakým je v logice kontradikce, v matematice Gödelova věta o neúplnosti a ve fyzice Heisenbergův princip neurčitosti. Z uvedeného pak vyplývá, že samotné chápání principu úplnosti (*nedokonavý vid použít záměrně*) je neúplné a vystihuje podstatu světa, který je dle Jungových slov „dokonalý, ale neúplný.“ Výrok v uvozovkách je sám logickým paradoxem, nicméně zároveň důkazem pravdivosti Jungova tvrzení, že jednoznačné soudy lze pronášet pouze o předmětech imanentní povahy, zatímco numinosum je popsitelné pouze antinomií [4]. Z psychologického hlediska je také správný závěr, že o „ceně“ osobního mýtu nerozhoduje jeho objektivní pravdivost či nepravdivost, ale autentičnost pro vypravěče. Snad by se slušelo dodat, že to platí potud, pokud mýtus zůstává v doméně vypravěče. Zveřejněn může naslouchajícímu splývat s *pseudologia phantastica*.

Autor dále vyvozuje, že jedním ze zdrojů neurózy moderního člověka je diskontinuita v napojení na svět předků, absence chápání fenoménu mýtu a tím ztráta klíčového stabilizačního prvku struktury lidské duše - podobně jako Arendtová připisuje neuspokojivý stav moderní společnosti vymizení fenoménu autority [5]. Autorova argumentace o absenci mýtu v moderní době odpovídá Sorokinově definici „senzitivní éry,“ kterou dle něj lidstvo prochází. V ní zcela chybí endogenní „duchovní vertikála“ a veškerým zdrojem psychické energie zůstávají smysly. Smysly, které potřebují stále silnější exogenní stimuly, aby člověka udržely v chodu [6].

Doktorand vyzdvihuje důležitost Jungovy teze o podstatě průniku vědomí do nevědomí jako marném (neukončitelném) procesu, zcela v souladu s tradičními zdroji, např. *nunc cognosco ex parte tunc autem cognoscam sicut et cognitus sum* [7], v závěru kapitoly definuje mýtus jako funkční mechanismus, kterým je možné chápat a modifikovat psychický stav člověka.

Doktorand správně argumentuje, že jedním z klíčových přínosů jungovské psychologie je její důraz na dynamickou podstatu psychických procesů. Opakovaně zmiňovaná enantiodromie, rovnováha a kompenzatorní funkce jsou, stejně jako v obecné teorii systémů, inherentní vlastností struktur s dominantní negativní zpětnou vazbou. Jungovská teze o kvaternitě, jako symbolu úplnosti je nejspíše sama symbolem nedosažitelného stavu, ke kterému nicméně stvoření buď směřuje, nebo po něm alespoň touží. Z hlediska stability není rozdílu mezi schopností nalezení ekvilibria u struktury popsané kvaternitou či trinitou (tedy systémů čtvrtého, resp. třetího řádu), neboť dosažení stabilního stavu je možné už u systémů prvního řádu, tedy systémů s jedinou zpětnovazební smyčkou. Ta ale musí být negativní. Jinak řečeno, vztah prvního a druhého musí mít negativní tendenci, zatímco vztah druhého a prvního tendenci pozitivní. Prvním a druhým je v autorově pojetí vědomí a nevědomí a sen je jakousi mírou, která reflektuje dynamikou kompenzačního procesu mezi těmito prvky dynamické struktury.

Kapitola o mýtu jasně uvádí, že základním atributem mýtu je absence časového ukotvení mytického příběhu, z ní vyplývající „nezastaratelnost“ a tím i obecná kompatibilita s psyché člověka libovolné doby. Autor píše, že *in principio* či *once upon a time* je člověk schopen vztáhnout ke svému já nezávisle na čase, ve kterém žije a prožívá. Řeší otázku komfortu či diskomfortu, které poslech mýtu v člověku vyvolá a tvrdí, že poměr je dán mírou jeho materialistického založení. Tím se ocitá zpátky u Sorokina a jeho tří, neustále se opakujících fázích vývoje lidstva a z nich vyplývající oscilující pravděpodobnosti výskytu existenciální krize u právě žijící populace. V kapitole také zaznívá kritika pojetí mýtu představeného novinářem Kurasem, které je označeno za hrubě zjednodušující.

Kapitola o archetypech je správně psána jako dynamický popis procesu, nikoliv jako jinými autory často předkládaný statický obraz. Jsou popsány důvody plné neuchopitelnosti archetypů a význam jejich aktualizace pro duševní (a potenciálně duchovní) vývoj jedince.

Práce též přináší krátkou taxonomii mýtů a jejich interpretaci, úlohu mýtu jako zdroje společenského řádu a etických norem i význam mýtu pro ustavení náboženských systémů. Velmi zajímavý je oddíl diskutující vztah mýtu, pravdy a úlohu jazyka.

Doktorand též uvádí pohledy řady autorů na předmětnou problematiku (Gadamer, Cassier, Ricoeur), nezapomíná na Hejdánka a Patočku a k některým jejich závěrům zaujímá stanovisko a v závěrečném hodnocení redukcionistické filozofické závěry odmítá *en bloc*.

V kapitole Mýtus a historie autor nezapomíná zmínit průnik Eliadeho a Jungova pohledu na fenomén kolektivní paměti a její projevy v dějinných událostech včetně interpretace nacistické éry. Eliadeho práce *Mythes, rêves et mystères* nicméně vyšla dlouho po vydání Jungova traktátu *Po katastrofě* a tak se zdá, že otcem myšlenky nebylo přání, ani Eliade, ale spíše Jung [8, 9].

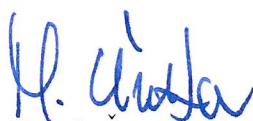
Potěšující je i kapitola, v níž je mýtus zkoumán v kontextu jiných psychotherapeutických systémů a navazuje hodnocení mýtů z hlediska střetu mentálních modelů, utvářených v odlišném časovém, sociálním i vzdělanostním rámci, ve sporu o výklad českých dějin. Autor nevynechal ani pojetí mýtu v podání Jungových žáků a následovníků a věnuje se opakovaně tématu mýtu v příbězích a pohádkách. Je možné namítnout, že se autor k některým tématům neustále vrací, což čtenáři ztěžuje orientaci. U verbálního popisu cirkulárně závislých prvků nicméně nastává potřeba se vracet do zvoleného výchozího bodu. Vždyt komplexní dynamická struktura, která je svou povahou zpětnovazební, je beze zbytku popsitelná pouze příčinným smyčkovým diagramem či diagramem toků [10].

Autor nevynechal ani vztah dobra a zla z pohledu analytické psychologie, nevyhýbá se syzygii Animy a Anima a tématům sexuality.

Významnou kapitolou je též Náboženský mýtus a jeho interpretace, ve které se autor věnuje Odpovědi na Joba, kde Jung popsal svůj pohled na základní otázky smyslu lidské existence, na princip *conjunctio oppositorum* a komentuje známý paradox „očekávání pomoci Boha proti Bohu,“ čímž se vrací na začátek své argumentace a potvrzuje tím platnost svých výchozích stanovisek o paradoxní povaze výpovědi o fenoménech nonimanentní povahy.

Následují kapitoly popisující vztah mýtu a křesťanství a význam mýtu v psychoterapii. Z nich tím pádem vyplývá i závěrečná kapitola o významu mýtu pro moderního člověka.

Mám za to, že autor ve své práci, jejímž předmětem je nebývale rozsáhlé a intelektuálně náročné dílo C. G. Junga splnil ve vytyčeném rozsahu stanovený cíl měrou vrchovatou. Protože platí, že nové vzniká syntézou, materiálu k ní doktorand posbíral více než dost. Popsal a zhodnotil mýtus v kontextu filozofickém i religionistickém z hlediska jungovské psychologie, otevřel i uzavřel důležitá témata pro současného, hledajícího člověka. Čtenářům své práce, pro které není Jung denním chlebem, umožnil informovaný a čtivý vhled do dnes opomíjených oblastí lidství a tím dal šanci současným neurotikům k nalezení a odstranění příčin jejich neuróz. Není otázkou, zda mohl jít „dále a hlouběji,“ protože u veškerého lidského poznání na ni lze odpovědět prostým „ano.“ Nicméně i Jungova poslední slova, jak vím od samotné Marie-Luise von Franz, zněla: „Za chvíli mi to bude jasné...“ a tak práci **doporučuji k obhajobě.**

Marek Šusta

Praha, 19. květen 2020

Otázky pro doktoranda k obhajobě:

1. Proč se ve výtvarném projevu psychotiků objevuje tak často symbol mandaly [1]?
2. Pozorujete v současné politice snahu cíleně eliminovat fenomén mýtu ze vzdělávacího procesu? Pokud ano, proč k ní dochází [11]?

Reference

1. Jung, C.G. and S. Shamdasani, *The red book = Liber novus*. 1st ed. ed. 2009, New York ; London: W. W. Norton.
2. Jung, C.G., *Modern Man in Search of a Soul*, ed. P. Kegan. 1933, London: Kegan Paul, Trench, Trübner & Co.
3. POPPER, K.R., *The Logic of Scientific Discovery*. 1959, Abingdon-on-Thames: Routledge.
4. Jung, C.G., *Aion : Researches into the phenomenology of the self. pt. 2*. 2nd ed. ed. 1968, [S.l.]: Routledge.
5. Arendt, H., *Between past and future six exercises in political thought*. 1961, New York: Viking Press.
6. Sorokin, P.A., *The crisis of our age*. 2nd rev. ed. ed. 1992, London: Oneworld.
7. Weber, R., R. Gryson, and B. Fischer, *Biblia sacra : iuxta Vulgatam versionem*. Editionem quintam emendatam retractatam / praeparavit Roger Gryson. ed. 2007, Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft.
8. Jung, C.G., *After the Catastrophe*. 1945.
9. Eliade, M., *Mythes, rêves et mystères*. 1957: Gallimard
10. Susta, M., *Průvodce systémovým myšlením*. 2. ed. 2016, Praha: Proverbs. 136.
11. Liessmann, K.P., *Theorie der Unbildung : die Die Irrtümer der Wissensgesellschaft*. 2006, Wien: Zsolnay.